

Nadia Léger i czerwona materia

Wizualnie konotuje rewolucję, będąc jednocześnie wyraźnym sygnałem opowiedzenia się artystki po stronie komunizmu. Czerwona materia wpisuje się w imaginariusz rewolucyjny, co zaobserwować można na przykład w poezji Włodzimierza Majakowskiego, gdzie powiewa na rewolucyjnych sztandarach, przywołując jednocześnie skojarzenia z otwartą raną („Tobie, / wyśmiana / ujadaniem baterii, językami bagnetów / pokąsana pstro – / jak lachman postrzępiony / czerwonej materii / ody tryumfalne / O!”).

Wystawa to swoista podróż Nadii Léger przez konteksty historyczne i polityczne, kluczowe dla przemian w dwudziestowiecznych ruchach awangardowych i twórczości samej artystki. Nadia Léger jest więc rodzajem intrygującego przypadku twórczyni czerpiącej inspirację z burzliwych politycznie czasów, w których dane jej było żyć.

Urodzona na terenie obecnej Białorusi Wanda Chodasiewicz (1904–1983) pobierała nauki u Władysława Strzemińskiego w smoleńskim oddziale założonej przez Kazimierza Malewicza w Witebsku akademii suprematystycznej. W 1921 roku przyjechała do Warszawy i, ubiegając się o przyjęcie na studia na warszawskiej ASP, zadeklarowała polskie pochodzenie. W 1923 roku wyszła za mąż za artystę-malarza Stanisława Grabowskiego, wraz z którym w 1925 roku wyjechała do Paryża. Z tego czasu pochodzą pokazywane na ekspozycji prace Grabowskich inspirowane puryzmem Amédée Ozenfanta, który wraz z Fernandem Légerem nauczał w paryskiej Académie Moderne.

Pierwsza część wystawy poświęcona zostanie kontekstom związanym z powstaniem w Łodzi Międzynarodowej Kolekcji Sztuki Nowoczesnej grupy a.r.. „Ogromną większość obrazów zebrałem sam, ale w wielu wypadkach dużą rolę odegrała Wanda Chodasiewicz-Grabowska, która jako uczennica Légera i Ozenfanta miała z nimi bliższy kontakt”. Poeta Jan Brzękowski poświadcza w ten sposób często pomijany, bądź minimalizowany wkład, jaki mieszkająca już wówczas we Francji artystka miała w tworzenie kolekcji grupy a.r.. W tym samym okresie – pod koniec lat 20. XX wieku – Grabowska była również inicjatorką powstania typowego dla tamtego okresu awangardowego periodyku, łączącego środowiska artystów z różnych krajów, „L’Art Contemporain - Sztuka Współczesna”. W połowie lat 30. artystka nie tylko tworzyła prace inspirowane dorobkiem surrealistów, lecz podobnie jak wielu z nich zaangażowała się w komunizm.

Druga część ekspozycji wskaże na konsekwencje owego zaangażowania i skoncentruje się na okresie powojennym. W 1952 roku płótno Pokój pokazane zostało na Wystawie współczesnej plastyki francuskiej w CBWA „Zachęta”, zestawiającej artystów modernistycznych z twórcami zaangażowanymi w realizm socjalistyczny. Obraz ten sygnowany jest nazwiskiem Petrova, co jest wynikiem utożsamienia się autorki ze Związkiem Radzieckim, które odzwierciedla się również w przechodzeniu z pozycji awangardowych na socrealistyczne.

Ostatnia część wystawy skupi się z jednej strony na intensyfikacji politycznego zaangażowania Nadii Léger w komunizm, jej działaniach kuratorskich po obu stronach żelaznej kurtyny (w tym propagowaniu twórczości drugiego męża, Fernanda Légera: budowa poświęconego mu muzeum w Biot, organizacja wystaw monograficznych w Moskwie w 1963 i Warszawie w 1971 roku), z drugiej – wypracowywaniu własnego stylu, paradoksalnej syntezy społecznego zaangażowania z tradycją suprematystyczną. Ten późny powrót do Malewicza wiąże się przede wszystkim z rozpoznaniem pod koniec lat 50. jego twórczości na Zachodzie. Artystka ogłosiła się wówczas uczennicą dwóch ikon awangardy – Malewicza i Légera.

Kwintesencją dorobku artystki jest wykonany w latach 60. XX wieku cykl mozaik, przedstawiających ludzi zasłużonych dla komunizmu i Związku Radzieckiego: słynnych działaczy, radzieckich kosmonautów, postaci ikonicznych (Lenin i Stalin). W jej własnym rozpoznaniu Léger wypracowuje wówczas swój odrębny styl. Monumentalny cykl prac zostaje wysłany w 1972 roku z Paryża do Moskwy pociągiem. Nadia przekazuje mozaiki w ręce ówczesnej radzieckiej minister kultury – Jekateriny Furcewej. Wysłany do Moskwy pociąg z mozaikami przez kilka lat stoi na bocznicach. Ostatecznie trafiają one w kilka, jak może się zdawać, przypadkowych lokalizacji. Kilkanaście mozaik wyjeżdża do Dubnej – miasta pod Moskwą, znanego przede wszystkim z powodu mieszającego się w nim instytutu fizyków jądrowych. Wyeksponowane w przestrzeni publicznej, wyglądają raczej jak cień zakrojonego na szeroką skalę projektu. Na wystawie w Muzeum Sztuki będzie można zobaczyć zdjęcia mozaik wykonane przez Ivana Erofeeva.

Artystki i artyści: Nadia Léger (Wanda Chodasiewicz-Grabowska, Nadia Petrova), Fernand Léger, Stanisław Grabowski, Amédée Ozenfant, Lech Kunka, Ivan Erofeev, Konstanty Gordon

Kuratorki: Ewa Opalka i Karolina Zychowicz